

Marina Šoć

NJEGOŠEVA VLADIČANSKA ODEŽDA

Pod bogoslužbenim odjećama ili crkvenim odeždama podrazumijeva se posebna odjeća drugačija od svakidašnje, koju nose sveštena lica.

U hrišćanskoj crkvi odežde upotrebljavane pri bogoslužjenju u početku su bile dosta obične, svjetovne haljine, ali od skupocjenih materijala jednostavnih linija, napravljene prema modelima starozavjetnih odjeća. Ni u kasnijem periodu crkva nije bitno mijenjala kroj i oblik ovih odeždi, time dokazujući da čuva crkveno uređenje od starina.

Glavna, osnovna boja svih odeždi bila je bijela, a od IX v. počinju se uvoditi i druge boje. U pravoslavnoj crkvi najviše se upotrebljavaju odežde bijele, purpurne i tamnocrvene boje od kojih svaka ima određeno značenje. Boje su sljedeće: bijela - simbol radosti, čistoće i povjerenja, purpurna, (purpurne odežde nose se za vrijeme četrdesetnice), tamnocrvena - znak žalosti, (ovakve odežde nosile su se samo u posne dane i kada se mrtvi pominju), crvena - simbolizuje prolivenu krv Isusa Hrista, Njegovih učenika i svetitelja, zelena - simbol nade i vječnog blaženstva, crna - simbol kajanja, žalosti i brokatne koja nose arhijereji za vrijeme velikih hrišćanskih praznika.

Pravoslavno sveštenstvo ima tri stepena: đakonski, prezviterijski i episkopski (arhijerejski). Svaki od ovih stepena ima posebne odežde. Đakonske odežde su: stihar, narukvice i orara. Prezviteriske: stihar, narukvice, epitrahilj, pojas i felon. Arhijerejske odežde su: stihar, narukvice, epitrahilj, pojas, nadbedrenik, sakos i omofor. Osim toga, episkopi oblače mandiju, stavljaju krst, panagiju, mitru i nose arhijerejski skiptar - žezlo.

Arhijerejski ornat Petra II Petrovića (inv. br. x - 102/1951) sastoji se od:

- a) sakosa,
- b) omofora,
- c) nadbedrenika,
- d) ukrasa za žezlo.

Eksponat se nalazi u Njegoševom muzeju u Biljardi. Odežda je poklon ruskog cara Nikolaja I.¹

a) Sakos je izrađen od brokata,² protkanog srebrnom i zlatnom žicom. Potka je srebrna žica, a stilizovani biljni ornamenti su od zlatnog konca. Ornament čine, pored cvjetnih grančica, cvjetovi sa pupoljcima. Oko vrata, pri dnu i na preozima oko rukava našivena je dekorativna traka od srebrne žice ukrašene floralnim ornamentima. Srebrna traka se nalazi i na psecu (širih je dimenzija ukrašena cvjetnom trakom).

Ista traka se ponavlja na donjoj trećini rukava i teče iznad poruba. Kopča se srebrnim praporcima izrađeni u tehnici filigrana. Omče za praporce su od tordirane žice (srebrne). Nalaze se ispod vrata, na rukavima i duž bočnih proreza. Na sredini leđa našiven je krst od zlatnog brokata sa zaobljenim kracima. Krst je optočen tordiranom zlatnom žicom. Dimenzije sakosa su:

- dužina 146 cm,
- širina ispod rukava 80 cm,
- širina pri dnu 144 cm,
- širina rukava 74 cm,

b) Omofor je od brokata protkanog sa srebrnom i zlatnom žicom. Potka je srebrna žica, a stilizovani biljni ornamenti su od zlatnog konca. Ornament čine, pored cvjetnih grančica, cvjetovi sa pupoljcima. Optočen je uskom dekorativnom srebrnom žicom sa cvjetnim motivima. Traka se ponavlja u dva reda na krajevima omofora. Sa jedne strane sačuvane su originalne srebrne rese. Na omoforu su aplicirani pet krstova, sa zaobljenim i izrazito proširenim kracima.... Krstovi su od zlatnog brokata, opšiveni tordiranom zlatnom žicom. Peti krst je manjih dimenzija od srebrnog brokata, apliciran na kružnu zlatnu podlogu. Krst je optočen srebrnom, a krug zlatnom tordiranom žicom.

Na omoforu se nalaze omče za zakopčavanje (od tordirane srebrne žice). Praporci su od srebra, ukrašeni tehnikom filigrana.

Dimenzije: dužina 4,08 cm, širina 32 cm.

c) Nadbedrenik ne pripada ovom kompletu, mada je slične izrade. Kvadratnog je oblika. Tkanina je izrađena od zlatne žice sa našivenom dekorativnom trakom. Ukrašena je cvjetovima, stilizovanim grozdovima i elipsastim plodovima. Na krajevima su sačuvane tri kite od srebra tj. srebrne žice sa utkanim trakama, nanizanim kvadratima i kružićima od istog konca. Kaći se sa svilenom trakom, čija je osnova u boji prirodne svile - sa utkanim cvjetnim grančicama izvezenim ljubičastim cvjetovima i zelenim listićima. (Traka je optočena nazubljenom ljubičastom svilom. Postava je od drap svile).

Dimenzije: 46x46 cm,

1 Prilikom boravka u Rusiji 1833. god. Petar II dobija na poklon svečanu odeždu od ruskog cara Nikolaja I.
2 Brokat (itel. broccato) - zlatotkanica, srebrotkanica, "teška" tkanina protkana zlatnim i srebrnim koncima.

Arhijerejski ornat Petra II Petrovića Njegoša

svilena traka: dužina 132 cm, širina 4 cm.

d) Ukras za žezlo izrađen je od tkanine presvučene srebrnim nitima. Po obodu je zlatnom žicom izvezen motiv palmete, iznad koje je pravilan polukrug od zlatnih šljokica (cklenica). U uglovima sa strane su po dvije stilizovane grančice, koje se završavaju stilizovanim krinom, iz čijeg središta izlazi razgranata grančica ispunjena zlatnim kružićima. Sa užih strana je predstava "Nedremanog oka", urađena u vidu polukružnih zraka, ispunjenih punim vezom. Između zraka su nanizane trake sa šljokicama (cklenicama). U središtu zraka je apliciran ravnokraki trougao sa zlatnom podlogom (može se pretpostaviti da je na njemu bila predstava "Svevidećeg oka", koji nedostaje). Po sredini zraka u srebrnoj žici je stilizovana predstava oblaka. Sa strane između cvjetnih grančica, je apliciran monogram sa dva prepletena pisana slova " M ", koja su objedinjena ćirilskim slovom. Ukras za žezlo je oivičen zlatnim resama, kroz koje naizmjenično vise trake u obliku opruge i trake sa po dva cvjetića.

Dimenzije: dužina 68 cm, širina 50 cm, dužina resa 4 cm.
Prema stilskoj analizi ornat se vezuje za prvu polovinu XIX v.

UGROŽENOST I STEPEN OŠTEĆENJA

Prije konzervatorskog postupka urađena je hemijska analiza tekstila. Ispitivanja su pokazala da se radi o svili,³ koja je protkana zlatnim i srebrnim nitima.⁴

Oštećenja su :

- 1) mehanička oštećenja,
 - a) nedostatak niti osnovne,
 - b) platno pocijepano,
 - c) *zlatovez pokidan*,⁵
- 2) mrlje od muva,
- 3) mrlje od voska,
- 4) metalne niti (zlatoveza) potamnile,
- 5) uticaj svjetlosti (ultra - violetni zraci), *boja je izbledila, niti osnovne istanjene i na više mjesta pokidane.*

³ Mikroskopski izgled svilenog vlakna je žica glatkih površina. Vlakno svile ne gori plamenom, već se usija ne gubeći prvobitnu strukturu. Svila nije otporna ni na baze, ni na kiseline. Pri kuvanju u koncentrovanoj sumpornoj kiselini H₂SO₄ brzo se rastvara. Sve potrebne analize urađene su u laboratoriji za konzervaciju tekstila .

⁴ Zlatni i srebrni konac je pamučni konac obavijen tankom zlatnom ili srebrnom niti, koja je uvijena u smjeru "S", gustine 22 niti na cm.

⁵ Zlatovez - tehnika rada zlatnim koncem. Svaki uzorak urađen u zlatovezu postaje nešto bogato i rijetko. Njegova upotreba seže u daleku prošlost (njime se oduvijek, i po cijelom svijetu, označavao visoki položaj u crkvi i državi).

Do dolaska na konzervaciju eksponat se nalazio u stalnoj postavci Njegoševog muzeja. S obzirom na to da nije bio izložen tj. prezentiran u zatvorenoj vitrini, spoljni uticaji (prašina, vlaga, svjetlost, temperatura) usloviili su brojna oštećenja i tekstila i zlatoveza.

NAČIN RADA - INTERVENCIJE

Nakon fotografisanja ornata, uslijedilo je mehaničko čišćenje mekom četkom, da bi se otklonila površinska nečistoća tj. zaostale i nataložene čestice prašine.

Mrlje od voska uklonjene su skalpelom i blago zagrijanom peglom (preko hartije), a zatim rastvaračem za masne mrlje, u ovom slučaju benzinom.⁶

Svaki dio ornata postavljen je na laboratorijski sto (prekriven ultraplasmom), ujednačenim tapkanjem sunderom natopljenim pjenom neutralnog deterdženta⁷ očišćen je (više puta), ispran običnom i destilovanom vodom.

Eksponat je ostavljen da se osuši na sobnoj temperaturi (18 - 20 C), 24 h.

Mrlje od muva otklonjene su 3% rastvorom vodonik-peroksida.

Ustajale mrlje (nepoznatog porijekla) otklonjene su "KOMPLEKSON"-om (5% C₁₀H₁₄N₂Na₂O₈ 2H₂O)

Metalni vez očišćen je rastvorom etil - alkohola, glicerina i destilovane vode u razmjeri 3:1:6. Ovako očišćen ornat pripremljen je za restauratorske intervencije. Pokidane niti osnove i potke su određenim konzervatorskim koncem⁸ i bodom, ušivene po cijeloj površini.

Floralni ornamenta urađeni su "plosnim bodom", brokatna osnova "reljefnim bodom". Tehnikom polaganja niti izvezene su latice, cvjetovi, krstovi.⁹

Na kraju ovog postupka našivena su srebrna dugmad, prethodno tretirana postupkom za čišćenje metala.¹⁰

⁶ Benzin je lako isparljiva tečnost koja rastvara masti i ulja. Za čišćenje se smije koristiti isključivo benzin-apotekarski. Osim benzina, koristi se trihloretilen i ugljentetrahlorid.

⁷ Neutralni deterdžent „Lisapol N, ICI, England, Ph = 7,7.

⁸ Konac 13 - 15 den. Zwicky, Walliselleu, Suisse.

¹⁰ Konzervacija srebrnih dugmadi urađena je u laboratoriji za konzervaciju metala, Narodni muzej - Cetinje.

⁹ Termini za različite vrste primijenjenog boda tj. veza na ornatu prihvaćeni su iz knjige Judy Brittain, Enciklopedija ručnih radova, Zagreb 1980.